ئەدیب و هەڵسوڕاوی سۆشیالیستیی ئەمریکا!.. ئامادەکردن و وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

دەستپێکی ژیان و کار

ڕۆماننووس و چیرۆکنووس و شانۆنامەنووس و ڕۆژنامەنووس و شاعیر و داکۆکیکارێکی سەرسەخت لە مافەکانی کرێکاران و سۆشیالیزم، جاک لەندەن لە ١٢ی کانوونی دووەمی ١٨٧٦ لە سانفرانسیسکۆ لە ئەمریکا، لەدایکبووە. جاک بەمنداڵی کەسێکی زۆر شەرمن و هەستیار بوو. بۆیە هەستی دەکرد تاکە ڕێگە بۆ قبوڵکردنی لەلایەن هاوتەمەنەکانییەوە، سەرکەوتنە، ئەمەش مانای ئەوە بوو کە دەبوو شەڕانیی بێت بەڵام ئەوەندە شەرمنیش نەبوو کە نەتوانێت کار بکات و پارە پەیدا بکات. دۆخی ناسەقامگیری دارایی خێزانەکەی وای لێکرد لە تەمەنی چواردە ساڵیدا واز لە خوێندن بهێنێت و لە دەوروبەری کەنارەکانی ئۆکلاند دەست بە کارکردن بکات. لەهەمان کاتیشدا سوودێکی باشی لە کتێبخانەی ئۆکلاند وەرگرت، جاک دەستی کرد بە قووڵبوونەوە لە مارکس و نیچە. لە نێوان تەمەنی پانزە بۆ هەژدە ساڵیدا چەندین کاری جۆراوجۆری کردووە. جاک لەندەن؛ سەرەڕای ئەوەی ڕەتیکردەوە کاری تاقەت پرووکێن بکات بۆ باشترکردنی دۆخی ژیانی. بەڵام لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا ناوی خۆی لە قوتابخانەیەکی ئامادەیی ئۆکلاند تۆمار کرد و بە وەرگرتنی خولێکی پێنج هەفتەیی، لە تاقیکردنەوەی وەرگرتن لە زانکۆی کالیفۆرنیا دەرچوو، ئەویش تەنها یەک وەرز دەوامی کرد، چونکە دۆخی دارایی خێزانەکەی ناچاری کرد واز لە قوتابخانە بهێنێت و دەست بەکارکردن بکات. جاک لەندەن بەبێ گوێدانە هیچ شتێک کەوتە کارکردن. جاک ئەوەندە هەژار بوو هەفتەی جارێک لە ماڵی کچەخۆشەویستەکەی (گێلفرێندەکەی) گۆشتی دەخوارد. لەساڵی ١٨٩٣ بەهۆی بەدەستهێنانی خەڵات لە ڕۆژنامەی سەرلە بەیانی سانفرانسیسکۆدا بە چیرۆکی "گەردەلوول لە کەنارەکانی ژاپۆن، نامەی پشتیوانی پێگەیشت.(١)

جاک لەندەن بەپەروا جارێکی تر ئۆکلاند جێدەهێڵێت و زستانی ساڵی ١٨٩٧ لە ئەلاسکا بەسەر دەبات، کە بڕیار بوو بڕێکی بەرچاو لە بابەت بۆ چیرۆکەکانی داهاتووی دابین بکات. تا ئەو کاتە بۆی دەرکەوتبوو

نووسین باشترین ڕێگایە بۆ بەدەستهێنانی بژێوی ژیان وەک سۆشیالیستێک لە ژێر سیستەمی سەرمایەداریدا.

جاک لەندەن لە ١٩٠٠ و ١٩٠٥ دووجار هاوسەرگیری دەکات. هاوسەری دووەمی یارمەتیدەر بوو بۆ ئیلهامبەخشین بۆ زۆرێک لەو کارەکتەرە ژنانەی کە دواتر کەلە بەرهەمەکانیدا دەرکەوتن. جاک لەندەن لە تەمەنی ٣٠ ساڵیدا بە هۆی بەرهەمە ئەدەبی و ڕۆژنامەوانییەکانی لە ئاستی نەتەوەییدا ناسراو و ناوبانگی دەرکرد. هەرچەندە بە پەرۆشەوە لەبارەی پرسیارە گەورەکانی ژیان و مردن و خەبات بۆ مانەوە بە کەرامەت و دەستپاکییەوە دەینووسی، بەڵام بەدوای ئاشتی و ئیلهامەکی بەدەنگیشدا دەگەڕا. چیرۆکەکانی سەرگەرمییەکی باڵا بوون کە لەسەر بنەمای ئەزموونەکانی خۆی بوون لە دەریا و لە خاکی یوکۆن و لە کێڵگە و کارگەکانی کالیفۆرنیا. نووسین و بەرهەمە ئەدەبییەکانی جاک لەندەن سەرنجی ملیۆنان کەسی لە سەرانسەری جیهاندا بۆ لای خۆیان ڕاکێشا.

جاک لەندەن و سۆشیالیزم

جاک لەندەن لە دەیەی نەوەدەکان بوو بە سۆشیالیستێکی چالاک. لە کۆتایی ساڵی ١٨٩٥دا وتاری (سۆشیالیزم چییە؟)ی بۆ ڕۆژنامەی سانفرانسیسکۆ ئێکسامینەری نووسی،(٢) لە ساڵی ١٨٩٦دا ڕۆژنامەی (سانفرانسیسکۆ کرۆنیکڵ) چیرۆکێکی لەسەر "کوڕە سۆشیالیستەکە" بڵاوکردەوە. جاک لەندەن نە بیرمەند و نە سۆشیالیستێکی ڕەشبین بوو، بەڵکوو سۆشیالیزمەکەی جاک لەندەن لە ئەزموونی ژیانییەوە گەشەی کرد. وەک لە وتارەکەیدا بە ناوی (چۆن بووم بە سۆشیالیست) ڕوونی کردووەتەوە، (٣) بۆچوونەکانی لە ژێر کاریگەری ئەزموونگەلێکن لەگەڵ کەسانێک کەلە قووڵایی ململانێ کۆمەڵایەتی ژیانندا بوون. لە ساڵی ١٨٩٦ پەیوەندی بە پارتی کرێکارانی سۆشیالیستییەوە کرد کە دانیال دی لیۆن سەرۆکایەتی دەکرد و دواتر لەو ساڵەدا نامەیەکی لە ڕۆژنامەی (ئۆکلاند تایمز)دا (٤) بڵاوکردەوە و داوای لە خوێنەران کرد کە کتێبی سەرمایەی مارکس بخوێننەوە. جاک لەندەن لە پارتی سۆشیالیست جیابووەوە و پەیوەست بوو بە باڵی یوجین دێبس و لە ساڵی ١٩٠١دا وەک کاندیدی پارتی

سۆشیال دیموکرات بۆ سەرۆکی شارەوانی ئۆکلاند خۆی کاندید کرد و نزیکەی ٢٤٥ دەنگی بەدەستھێنا. دوای چەند ساڵێک جارێکی دیکە خۆی کاندید کردەوە و دەنگەکانی چوار ھێندە زیادیان کرد. ھەرچەندە باسی کاندیدی سۆشیالیستی بۆ پۆستی سەرۆکایەتی دەکرێت، بەڵام ژیانی سیاسی جاک لەندەن ھەرگیز لەم دوو ھەوڵە بۆ سەرۆکایەتی شارەوانی؛ تێپەڕی نەکرد. لەوانەیە ئەمەش لەبەر ئەوە بێت کە ھەندێک لە نامەکانی خۆی بەناوی ھەرچیت ھەیە بۆ شۆڕش واژوو کرد و وتاری لەسەر دزێویی سەرمایەداری پێشکەش کرد و جەختی لەوە کردەوە کە (قازانجی زیادە قازانجی نەدراو بووە.) لە ساڵانی سەرەتای سەدەی بیستەمدا، بۆ بزووتنەوەی سۆشیالیستی ئەمریکیی نووسی و پەیامەکەی لەئاستێکی بەربڵاودا بڵاوکردەوە و میراتێکی ئەدەبی گەورەی بەجێھێشت کە جەماوەر بتوانن لەدەوری ھەڵخرێن.

جاک لەندەن لە ساڵی ١٩٠٥ کۆمەڵەی سۆشیالیستی نێوان کۆلێژەکان بۆ بانگەشەی سۆشیالیزم لە نێو خوێندکاراندا دامەزراند. جاک لەندەن لە زانکۆکانی ھارڤارد و یێڵ و زانکۆکانی تری ئایڤی لیگ سیمیناری دەگرت و پەیامی خەباتی چینایەتی بڵاوکردەوە. لە کتێبی “شتێک لە ئایداھۆی ڕزیو” (١٩٠٦) بەرگری لە سەرکردەکانی فیدراسیۆنی کرێکارانی کانەکان ڕۆژئاوا ولیەم ھایوود و چارڵز مۆیەر کرد کە دەستگیرکرابوون و بۆ ئیعدام ئامادەکرابوون.(٥) ڕۆمانی پاژنەی ئاسنینی لە ساڵی ١٩٠٨دا سەرھەڵدانی فاشیزمی لە ئەمریکادا نیشانداوە کە لە کۆتاییدا لەلایەن پاڵەوانێکی سۆشیالیستییەوە ئازادکرا. نازییەکان لە ساڵی ١٩٣٣دا ئەم بەرھەمە و بەرھەمەکانی دیکەی ک□ مەیلی سۆشیالیستییان تیایدا باڵا بوو، سووتاند، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا چیرۆکە سەرگەرمییەکانی لەندەنیان قەدەغە نەکرد.

جاک لەندەن وەک کارەکتەری ئاڵۆز دەمێنێتەوە. ئەو سۆشیالیستێک بوو کە زۆر ماندوو بوو بۆ بەدەستھێنانی بژێوی ژیان، بەڵام بوو بە یەکێک لەو نووسەرانەی کە زۆرترین مووچەی سەردەمی خۆی وەردەگرت؛ نووسەرێک کە زەمینەی شکاند بە ھەبوونی کەسانی غەیرە سپی پێست وەک پاڵەوان لە ھەندێک کتێبدا و لەگەڵ ئەوەشدا ئاپارتھاید کە جەوھەرەکەی ڕەگەزپەرستییە ڕەت دەکاتەوە. ھەروا ھا جاک لەندەن بە بیروبا□□□ س□شیالیست و جیھانبینییە ڕادیکاڵەکەی داکۆکی لە گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و سیاسی دەکرد. ئەو وتاردەرێکی بەتوانا بوو، وەک وانەبێژێک لەسەر سۆشیالیزم و بابەتەکانی تری ئابووری و سیاسی جێی پەسەند بوو. زۆربەی خەڵک جاک لەندەنیان بە ھێمایەکی زیندوو بۆ ژیانێکی ئازاد و دادپەروەر دەزانی.

جگە لە پابەندبوونەکانی بە نووسین و وتاردان، جاک لەندەن لە ساڵی ١٩١٤ بووە پەیامنێری جەنگ لە مەکسیک، ڕۆڵی سەربازانی ئەمریکا و کەشتییەکانی ھێزی دەریایی لە ڕاپ□ینی ڤیلا کارانزادا ڕووماڵ دەکرد. لەندەن تا کۆتایی دەیەی نەوەتەکان وازی لە ھەموو سیاسەتێکی چالاکانەی سۆشیالیستی ھێنا. لە ساڵی ١٩١٤ لە جەنگی یەکەمی جیھانیدا پشتگیری لە لایەنی ھاوپەیمانان کرد. لە سەرەتای ساڵی ١٩١٦ دەستی لە پارتی سۆشیالیست کێشایەوە، لەندەن لە نامەی دەستلەکارکێشانەوەی خۆیدا بە ڕوونی ئەوەی خستەڕوو کە دەستبەرداری بیروباوەڕی سۆشیالیزم نەبووە، ئەو ھەرگیز وازی لە سۆسیالیزم نەھێنا و دەیوت (من باوەڕم وایە کە چینی کرێکار، بە خەباتکردن، بە تێکەڵنەبوون و ڕێکنەکەوتن لەگەڵ دوژمن، دەتوانێت خۆی ڕزگار بکات.)

ژیانئاوایی

دوای جیابوونەوەی لەگەڵ پارتی سۆشیالیستی، جاک لەندەن لە ساڵانی کۆتایی ژیانیدا زیاتر لە ھاوڕێ سیاسییەکانی دابڕاوە و تەندروستی جەستەیی لەندەنیش خراپتر بوو. لە تەمەنی ٣٧ ساڵیدا، ئەو جەستە بەھێزەی لە گەنجیدا کە زۆر شانازی پێوە دەکرد، ئاوساو و چرچ و لۆچی تێکەوت و پێش سەردەمی خۆی پیر بوو. جومگەکانی بەھۆی ڕۆماتیزمەوە ئازاریان دەدا و تووشی یوریمیا بوو و گورچیلەکانیشی لەکار کەوتن. پزیشکەکان داوایان لێکرد کە خووی کارکردن و خۆراکی بگۆڕێت و ھەموو بەکارھێنانێکی کحولی ڕابگرێت و وەرزشی زیاتر بکات، ئەو ڕەتیکردەوە. ئەگەر شتێک ھەبێت، فشاری پابەندبوونە داراییەکانی بۆ یارمەتیدانی ھاوڕێ و کەسوکاری و کێشە تەندروستییەکانی وای لێکرد خەونی گەورەتر ببینێت و کاری قورستر و خێراتر بکات. بەڵام ڕەتیکردەوە ڕێڕەو و نەریتی خۆی بگۆڕێت. ئەو بەردەوام بوو لە جگەرەکێشان و بەردەوام شەکەت بوو و ئازاری ھەبوو. جاک بەردەوام بوو لە نووسین کە رۆژانە ھەزار وشەی بەبێ گوێدانە شوێن و ئەرک و تەندروستی، دەنووسی. جاک لەندەن لە ٢٢ی

تشرینی دووەمی ١٩١٦ لە تەمەنی ٤٠ ساڵیدا لەناو ماڵی خۆی ژیانئاوایی کرد کە ئەگەری ئەوە هەیە کە ژەمی زۆری مۆرفین، بە ڕێکەوت یان بە ئەنقەست، بەشدار بووبێت لە مردنیدا. بەمەش هەموو جیهان بە مردنی ئەم نووسەرە مەزنە غەمبار بوو.
مردنی جاک لەندەن هەشتا مشتومڕی لەسەرە. کەسێکی کحولی و ئالوودەی دەرمانی ئازارشکێن بوو، بەدەست چەندین نەخۆشی جۆراوجۆرەوە دەیناڵاند، بەڵام تا دوا ڕۆژی ژیانی کەسێک بوو پڕ بوو لە پلانی بوێرانە و سۆزی بێئەندازە گەورە بۆ داهاتوو. زۆرێک لە سەرچاوەکان مردنەکەی تا ئێستاش بە خۆکوشتن وەسف دەکەن. بەڵام پێدەچێت ئەمە جگە لە دەنگۆیەک هیچیتر نەبووبێت. لە بەڵگەنامەی مردنیدا هۆکارەکەی بە یوریمیا هاتووە کە لەکارکەوتنی گورچیلەیە. وەکیلی ئەدەبیی جاک لەندەن (ئیرڤینگ شێپەرد) کە چەند هەفتەیەک پێش مردنی سەردانی کردبوو، ڕایگەیاند کە جاک لەندەن وتویەتی (من پێم باشترە بسووتێنرێم نەک ببم بە گەرد و تۆز. ئەرکی مرۆڤ ئەوەیە بژی نەک بوونی هەبێت. من پێم باشە پریشکەکەم لە ئاگرێکی درەوشاوەدا بسووتێت نەک بەهۆی ڕەگی وشکەوە بخنکێم. من پێم باشە نەیزەکێکی نایاب بم لە هەر گەردیلەیەک لە درەوشاوەییەکی شایستەدا نەک هەسارەیەکی خەوتوو بم. هەمیشەیی ئەرکی مرۆڤ ئەوەیە کە بژێت نەک بوونی هەبێت.)
جاک لەندەن سەرەڕای تەمەنی کورتی، میراتێکی ئەدەبی مەزن و کاریگەری لەپاش بەجێما کە ئیلهام بەخشە بە خوێنەران و نەوەکانی داهاتوو. کتێب و نووسینەکانی قسە لەسەر خەبات و تێکۆشانی چینایەتی و هەستی دادپەروەری دەکەن لە کۆمەڵگەیەک کە دادپەروەری تێدا نییە.

ئامادەکردن و وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)
٢٢ ی تشرینی دووەمی ٢٠٢٤

پەراوێز و سەرچاوەکان :
(١) سایتی تیفیدانسەر بیرکردنەوە هەڕەمەکییەکان لە سەردەمی دیجیتاڵیدا ١٣ ی کانوونی دووەمی ٢٠٢٤
https://teifidancer-teifidancer.blogspot.com/2024/01/the-life-and-legacy-of-socialist.html?spref=fb&fbclid=IwY2xjawGuMqFleHRuA2FlbQIxMQABHaUEGE_UdUxcjibgdNZO90ILFHBEfflmavGb-PRKkhJDW3DLyc8vRAO5iA_aem_mNXzN1J0viWZP-Aak9RXBA
(٢)ڕۆژنامەی سان فرانسیسکۆ ئێکسامینەر ڕۆژنامەیەکە لە

سانفرانسیسکۆ و دەوروبەری لە ویلایەتی کالیفۆرنیا دابەشکراوە و لە ساڵی ١٨٦٣ەوە بڵاودەکرێتەوە. سەرەتا بەناوی دیموکراتیک پرێس دامەزراوە و پاشان ناوەکەی گۆڕانی بەسەردا هاتووە.

(٣)جاک لەندەن لەم وتارەدا ئینتمای خۆی بە بیروباوەڕی سۆشیالیستی و هۆکارەکانی پشت ئەم ئینتمابوونە نیشان دەدات. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر ئەم وتارە خوێنەر دەتوانێت سەردانی ئەم بەستەرە بکات.
/https://www.online-literature.com/london/3875

(٤)ڕۆژنامەی (ئۆکلاند تایمز)؛ ڕۆژنامەیەکی هەفتانە بوو ژمارەی یەکی لە ٢٩ ی ئەیلوولی ١٩٢٣ بڵاوکراوەتەوە. ڕۆژنامەکە زیاتر بایەخی بە کێشە و گرفتەکانی ئەفریقی ئەمریکییەکان دەدا. ئەم ڕۆژنامەیە لە کالیفۆرنیا دەرچووە و ساڵی ١٩٩٩ لە بڵاوبوونەوە وەستاوە.

(٥)ولیەم هایوود و چارلز مۆیەر؛ دوو ڕابەری فیدراسیۆنی کرێکارانی کانەکانی ڕۆژئاوا و یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهان بوون کە بەتاوانی کوشتنی حاکمی ئایداهۆ لە ساڵی ١٩٠٦ زیندانی کرابوون.